

VSAKO LETO ENO IME: ELIZABETA SAVICA ROŽANC HORVATH

Mednarodno znanstveno srečanje

Povzetki predavanj

Univerzitetna knjižnica Maribor, Glazerjeva dvorana
26. januar 2018

Kazalo vsebine

JUDOVSKI ŠTUDENTJE S POLJSKE NA LJUBLJANSKI UNIVERZI V TRIDESETIH LETIH 20. STOLETJA	3
Roman Mirnik	
LJUBLJANA V ČASU OKUPACIJE (1941–1945)	4
Dr. Blaž Vurnik	
HOLOKAVST V LJUBLJANI ALI ZAKAJ JE SAVICA ROŽANC REŠILA MAŽIJA	5
Tomaž Zajc, Boris Hajdinjak	
EVGEN BOLAFFIO – NEFORMALNI VODJA LJUBLJANSKIH JUDOV MED DRUGO SVETOVNO VOJNO	7
Dr. Renato Podbersič	
MARIBORSKA ZDRAVNICA JUDOVSKEGA POREKLA KOT BEGUNKA V OKUPIRANI LJUBLJANI	8
Mojca Horvat	
GENERAL GIUSEPPE AMICO – NEPRIZNANI ITALIJANSKI PRAVIČNIK MED NARODI? (GENERAL GIUSEPPE AMICO – NEPRIZNATI TALIJANSKI »PRAVEDNIK MEĐU NARODIMA«?)	9
Dr. Anna Maria Gruenfelder	
KATOLIŠKA CERKEV V NDH IN HOLOKAVST (KATOLIČKA CRKVA U NDH I HOLOKAUST)	10
Prof. dr. Ivo Goldstein	
JUDOVSKI OTROCI NA BEGU: SPOMINI JOSEFA INDIGA (JÜDISCHE KINDER AUF DER FLUCHT. ERINNERUNGEN JOSEF INDIGS)	11
Dr. Klaus Voigt	
UČENJE O HOLOKAVSTU ZA DANAŠNJI ČAS	12
Leonida Babič, Gordana Rubelj, Marjetka Berlič	
PROGRAM MEDNARODNEGA ZNANSTVENEGA SREČANJA	14

Judovski študentje s Poljske na ljubljanski univerzi v tridesetih letih 20. stoletja

Roman Mirnik

V študijskem letu 1931/32 so se na ljubljansko medicinsko fakulteto vpisali trije judovski študenti, sodeč po pregledani Univerzitetni matriki – Osebnih izkazih v arhivu in muzeju Rektorata, pa se jih je v naslednjih dveh letih vpisalo skupaj kar triinšestdeset. Temu sta botrovali dve očitni dejstvi. Na Poljskem je leta 1926 general Pilsudski izvedel državni udar in leta 1931 vpeljal diktaturo. V državi sta se uveljavila izrazita nacionalizem in antisemitizem. Leta 1932 so univerze vpeljale strogo omejitev vpisa, ki judovskim študentom vpisa ni dovoljevala. Študente, ki so želeli študirati medicino in so zato prišli v tedanjo Kraljevino Jugoslavijo, sta tako beograjska kot zagrebška univerza ob vpisu zavrnila, zato so v tako velikem številu prišli v Ljubljano. V tem času medicinska fakulteta v Ljubljani ni bila popolna, saj so študentje lahko obiskovali le prvi in drugi letnik, nato pa so študij morali nadaljevati na drugih univerzah. Obstajala je celo možnost, da bodo medicinsko fakulteto ukinili. Judovskim študentom niso bili naklonjeni nacionalistično usmerjeni slovenski študentje in na rednem občnem zboru študentov leta 1932 so medicinci predlagali, da bi sprejeli prepoved vpisa za tuje študente, češ da bodo judovski študentje medicine po končanem študiju želeli pri nas opravljati zdravniški poklic.

Judovski študentje so v kratkem času študija v Ljubljani obiskovali tudi študentske prireditve. Jaro Dolar, tedanji študent, v spominih omenja judovsko študentko Balko Brenner iz Drohobycz, ki jo je spoznal na brucovanju na Rožniku in se z njo spoprijateljil. Aktivni so bili tudi v študentskih demonstracijah leta 1933, ko so protestirali proti šestojanuarski diktaturi. Oblast je ostro ukrepala, policija je izvedla obsežno preiskavo in aretirala študente »separatiste in komuniste«, med katerimi je bilo tudi osem poljskih Judov. Izak Feuerberg in Blanka Löw sta bila obtožena članstva v komunistični partiji Jugoslavije. Izak je bil obsojen na dve leti zaporne kazni in izgon, Blanka pa je bila oproščena.

Roman Mirnik poučuje zgodovino na Prvi gimnaziji Maribor. Je mentor dijakom pri pripravi raziskovalnih nalog; doslej so na državnih tekmovanjih dosegli že tri prva mesta. Je tudi avtor več zgodovinskih razstav in prispevkov za različne strokovne publikacije, kot predavatelj pa nastopa na strokovnih posvetih. V ospredju njegovega raziskovalnega dela so različne teme, povezane z zgodovino Maribora: zgodovina Prve gimnazije, delovanje župana Andreasa Tappeinerja, življenje in delo judovskih poslovnežev Franza Mautnerja in Josipa Rosenberga, usoda mariborskih judovskih družin Kohnstein in Singer.

Ljubljana v času okupacije (1941–1945)

Dr. Blaž Vurnik

Obdobje okupacije Ljubljane med drugo svetovno vojno je bil čas mnogih ekstremov, ki imajo z vidika časovne oddaljenosti velikansko moč interpretacije politike, družbe in kulture iz časa pred vojno, med njo in neposredno po njej. Prihod italijanske okupacijske vojske je pospešil dezintegracijo družbe v mestu in okolici na podlagi ideoloških in socialnih razmer predvojnega časa. Najmočnejše je mesto v vojni zaznamoval obroč bodeče žice s sistemom fortifikacije, ki je dodatno zaostрил življenjske razmere v mestu. Te so bile zaradi okupacije, vojne, bližine razmejitve med Nemčijo in Italijo skrajno zaostrene. Posebna skupina prebivalstva v mestu so bili begunci. Ti so se k sorodnikom v Ljubljano zatekli z območij, ki jih je zasedla Nemčija in na katerih so se raznarodovalni ukrepi začeli neposredno ob okupaciji.

V Ljubljani je italijanska okupacijska oblast želela ustvarjati videz sodelovanja in je v tem smislu z množičnim terorjem in radikalnejšimi raznarodovalnimi ukrepi začela nekoliko kasneje. Interniranje v koncentracijska taborišča, streljanje talcev in drugi ukrepi kot poskusi zaježitve odporiškega gibanja in discipliniranja prebivalstva so Ljubljano intenzivneje opredelili v letih 1942 in 1943. Tudi zato je mesto leta 1943 postalo prostor več deset manifestacij, komemoracij in demonstracij, ki so nihale med spontanostjo in organiziranjem s strani OF. V zgodovinskem spominu so se ti dogodki ohranili kot ženske demonstracije, ki so imele primarno socialni motiv, obenem pa tudi političnega.

Posebnost Ljubljane v času okupacije je bila organizacija pomoči otrokom tistih, ki so Ljubljano zaradi angažiranosti v odporu morali zapustiti ali pa so bili internirani v taboriščih, zaprti v ljubljanskih zaporih, ustreljeni kot talci ali jih je vojna kako drugače ločila od družin.

Razmere, povezane z okupacijo, so se po odhodu italijanske in prihodu nemške vojske spremenile, dogodki, struktura okupacijskih ukrepov in pričevanja pa govorijo o zaostritvi okupacijskega režima. Neposredno po koncu vojne je prišlo do prvega obračuna z vojno preteklostjo v katarzičnem odstranjevanju sledov žične ograje okoli mesta.

Dr. Blaž Vurnik je zgodovinar, kustos za sodobno zgodovino in vodja kustodiatov v Mestnem muzeju Ljubljana (MGML). Doktoriral je leta 2013 na Oddelku za zgodovino na ljubljanski Filozofski fakulteti. V letih 2014 in 2015 je vodil projekt *Skriti otroci 2. svetovne vojne*. Med drugim je bil v okviru projekta posnet dokumentarni film *Ilegalčki, skriti otroci okupirane Ljubljane* (koprodukcija MGML in TV SLO) ter izdan grafični roman *Spomini in sanje Kristine B. Blaža Vurnika in Zorana Smiljanića*. Rezultati projekta so dostopni na www.skritiotroci.si. Za projekt je Blaž Vurnik prejel nagrado slovenskega odbora ICOM za leto 2015. Blaž Vurnik je avtor monografije *Med Marxom in punkom* (2003) ter soavtor in urednik knjige Petra Nagliča *Moje življenje v svetovni vojni, 1914–1918* (2007).

Holokavst v Ljubljani ali zakaj je Savica Rožanc rešila Mažija

Tomaž Zajc, Boris Hajdinjak

Po popisu Judov na območju Dravske banovine leta 1937 je v Ljubljani živelo 138 Judov. Popis v primeru Ljubljanec ni zelo natančen, saj je npr. upošteval tudi študente s Poljske, ki se po končnem študiju v Ljubljani niso odjavili, po drugi strani pa ni upošteval nekaterih znanih ljubljanskih judovskih družin (npr. Ebenspanger in Pollak).

Aprilska vojna in začetek italijanske okupacije leta 1941 nista samo spremenila položaja ljubljanskih Judov, pač pa se je zaradi številnih beguncev zelo povečalo tudi število Judov v Ljubljani. Judovski begunci, ki so krajši ali daljši čas živeli v Ljubljani, so najprej prišli s sosednje Štajerske, ki je bila pod nemško okupacijo (npr. družina dr. Huga Baumgartna iz Trbovelj in prva mariborska zdravnica dr. Klara Kukovec). Zelo številni so bili judovski begunci z območja NDH, vendar so bili vsi v več transportih poslani v konfinacijo in/ali internacijo v Italijo. Veliko je bilo tudi judovskih beguncev iz Srednje Evrope, torej z območja Nemčije, Avstrije in Češke. Najbolj znana skupina teh beguncev so bili otroci in najstniki, ki so v letih 1941–1942 živeli v dvorcu Lesno Brdo pri Horjulu, kasneje pa v Villi Emma v Nonantoli pri Modeni. Pomembno vlogo pri pomoči za judovske begunce v Ljubljani sta imela domačina Oto Lorant in še zlasti neuradni vodja skupnosti Evgen Bolaffio. Nadaljnja usoda judovskih beguncev je bila različna, v splošnem pa velja, da so imeli tisti, ki so bili po bivanju v Ljubljani v Italiji, veliko možnosti, da so preživeli.

Za Jude, ki so bili doma v Ljubljani, se je preganjanje začelo že pod italijansko okupacijo. V primerjavi z nemško okupacijo so bili ukrepi relativno blagi in so v najslabšem primeru pomenili konfinacijo v Severni Italiji. Leta 1942 pa so bile med člani ljubljanske judovske skupnosti tudi že prve smrtne žrtve: Dušan Oblat, ki so ga ubili partizani, in Renato Bolaffio, ki je padel kot partizan. Vsaj še leta 1943 je nekaterim Judom (npr. zakoncema Banjai) iz Ljubljane uspelo pobegniti s ponarejenim državljanstvom Salvadorja.

Po kapitulaciji Italije se je začela nemška okupacija, ki je bila v odnosu do Judov bistveno bolj stroga. Tako so del Judov, ki so bili v tem času še v Ljubljani, aretirali oktobra 1943 in jih poslali v nemška koncentracijska taborišča (npr. Viljem in Lili Steinberg). Aretirali so tudi Jude, ki so bili v mešanih zakonih, in njihove nejudovske partnerje (npr. Lidija in Ludvik Filipec). Prav tako so se zaostriale razmere za tiste ljubljanske Jude, ki so bili v Severni Italiji v konfinaciji. Nekateri so preživeli, druge pa so odpeljali v Auschwitz kot del transportov italijanskih Judov (npr. del družine Moskovič in družina Kapper). Zadnje aretacije ljubljanskih Judov in tudi njihovih nejudovskih partnerjev (npr. Regina in Ladislav Zajc) so bile septembra 1944. Prav takrat je Savica Rožanc, od leta 2016 nova slovenska pravičnica, rešila Mažija, dečka Tomaža Zajca, ki bi ga v nasprotnem primeru skupaj s staršema odpeljali v taborišče.

Profesor **Tomaž Zajc** je v Ljubljani končal študij geografije, smer turizem. Vrsto let je bil zaposlen na vodilnih delovnih mestih v slovenskih turističnih podjetjih, v letih od 1997 do 2000 pa je bil državni sekretar za turizem na tedanjem ministrstvu za malo gospodarstvo in turizem Republike Slovenije. Kot član Mednarodnega olimpijskega komiteja je bil zadolžen za filatelijo, s Pošto Slovenije pa sodeluje kot strokovni svetovalec pri izdajah olimpijskih in športnih znamk. Bil je tesen prijatelj in zaupnik zlatega olimpijca Leona Štuklja. Leta 1992 je bila ob prvem nastopu samostojne Slovenije na olimpijskih igrah prav po njegovi zaslugi izdana tudi znamka s Štukljevo podobo.

Boris Hajdinjak je profesor zgodovine in geografije. Od leta 2017 je direktor Centra judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor, pred tem pa je dobri dve desetletji poučeval na Prvi gimnaziji Maribor. Je avtor učbenikov in delovnih zvezkov za geografijo ter avtor člankov o srednjeveški in zgodnjenovoveški zgodovini Slovenije in zgodovini holokavsta v Sloveniji in državah nekdanje Jugoslavije. Sodeloval je pri razstavnih projektih muzejev v Mariboru, Ljubljani, na Ptuju in v Ravnah na Koroškem, prav tako pa tudi pri nastanku dokumentarnih filmov o srednjeveški plemiški družini gospodov Ptujskih in holokavstu v Jugoslaviji. Bil je eden od pobudnikov postavitve spominskih obeležij »Tlakovci spomina« (izvirno Stolpersteine) mariborskima judovskima družinama Kohnstein in Singer, zdaj pa aktivno sodeluje pri projektu »Tlakovci spomina« tudi v Ljubljani.

Evgen Bolaffio – neformalni vodja ljubljanskih Judov med drugo svetovno vojno

Dr. Renato Podbersič

Leta 1884 se je v ljubljanskem Kolizeju naselil vinski trgovec Viktor/Vittorio Bolaffio, rojen v znani goriški judovski družini sefardskega porekla. Njegova sinova Evgen/Eugenio in Karel/Carlo (1885–1942) sta nadaljevala družinski posel. Po prvi svetovni vojni sta Viktorjeva žena in Evgen Bolaffio prevzela jugoslovansko državljanstvo, drugi člani družine pa so se odločili za italijansko državljanstvo.

Evgen in Karel Bolaffio sta bila dejavna med ljubljanskimi Judi, ki so bili po letu 1927 vključeni v judovsko versko občino v Murski Soboti. Zlasti Evgen je po italijanski okupaciji pogosto posredoval za ljubljanske Jude in številne judovske begunce, ki so se zgrinjali v Ljubljansko pokrajino.

DELASEM, organizacija, ki je skrbela za judovske begunce, je imela svojega zaupnika tudi v Ljubljani. To vlogo je prevzel prav Evgen Bolaffio, rojen leta 1888 v Ljubljani. Njegovo delovanje je postalo zelo pomembno zlasti po napadu sil osi na Jugoslavijo in po vzpostavitvi ustaškega režima na Hrvaškem. Zaradi tega se je zelo povečalo število judovskih beguncev, ki so preživetje iskali na poti proti Italiji. Prav Evgen Bolaffio je pri oblasteh mnogokrat posredoval zanje. Hkrati je postal tudi neuradni predstavnik Zveze judovskih občin Italije za območje priključene Ljubljanske pokrajine. Očitno je imel dobre zveze z Emiliom Graziolijem, italijanskim visokim komisarjem v Ljubljani, ki mu je olajšal reševanje Judov.

Za Evgena so se razmere spremenile po prihodu nemških okupatorjev septembra 1943. Čez leto dni so ga aretirali in odpeljali v taborišče Dachau, ženo Amalijo, rojeno Pegan, pa v Auschwitz.

Po vojni se je Evgen Bolaffio vrnil v Ljubljano. Toda kmalu ga je zaprla in zasliševala jugoslovanska politična policija OZNA, ker ga je sumila sodelovanja z britanskimi obveščevalnimi službami. Še zlasti so jih zanimale povezave z Aleksandrom Kleinom, tajnikom zagrebške judovske verske občine. V zaporu je po nalogu zasliševalcev zapisal spomine na medvojni čas.

Po letu 1948 se je Evgen Bolaffio izselil v Izrael.

Dr. Renato Podbersič, zgodovinar in publicist, je znanstveni sodelavec Študijskega centra za narodno spravo v Ljubljani, pri pedagoškem procesu pa sodeluje tudi s Fakulteto za humanistiko Univerze v Novi Gorici. Ukvarja se s proučevanjem totalitarizmov v 20. stoletju na Slovenskem, predmet njegovih raziskav pa so tudi teme medvojnega in povojnega revolucionarnega nasilja na Primorskem, prva svetovna vojna, še zlasti soška fronta, in cerkvena zgodovina ter zgodovina Judov na Primorskem in v severovzhodni Italiji in preganjanje Judov v Evropi med holokavstom. Med drugim je član uredniškega odbora revije Na fronti, ki jo izdaja Društvo soška fronta Nova Gorica, v letih od 2007 do 2013 pa je bil predsednik Zgodovinskega društva za Severno Primorsko.

Mariborska zdravnica judovskega porekla kot begunka v okupirani Ljubljani

Mojca Horvat

Tik pred drugo svetovno vojno je imela na Krekovi ulici v Mariboru ordinacijo za ženske in otroške bolezni zdravnica Klara Kukovec. Ko je izbruhnila vojna, je morala mesto zapustiti; bila je namreč Judinja, rojena leta 1883 v carski Rusiji. V Švici je študirala medicino in tam spoznala Slovenca Janka Kukovca, ki je v Zürichu študiral gradbeništvo. Po končanem študiju sta se leta 1908 poročila. V njegovi domovini Avstro-Ogrski je skušala odpreti zdravniško ordinacijo, a so ji to preprečevale številne ovire, saj država ženskam ni priznavala pridobljene medicinske izobrazbe. Po zamudnem dodatnem izobraževanju v Rusiji in Avstro-Ogrski je leta 1911 postala prva zdravnica v Trstu, po izbruhu prve svetovne vojne pa je delala v številnih vojaških bolnišnicah, po prevratu tudi v vojaški bolnišnici v Mariboru. Leta 1919 se je – ponovno kot prva zdravnica – ustalila v Mariboru. Med drugo svetovno vojno se je zatekla v Ljubljano, v Mariboru pa ji je nacistična oblast zaplenila stanovanje in ordinacijo z vso opremo. Vojska je v njeno stanovanje namestila ljudi, ki so odnesli dragocenosti in pohištvo, številne medicinske aparate in inštrumente pa uničili ali poškodovali. Kljub temu je po vojni, ko se je spet vrnila v Maribor, začela znova, ponovno je odprla zasebno prakso in jo vodila skoraj do smrti leta 1979.

V predavanju se osredotočamo na obdobje druge svetovne vojne, ki ga je Klara Kukovec kot begunka preživela v Ljubljani.

Mojca Horvat, rojena v Mariboru leta 1973 z deklinškim priimkom Dajčar, je leta 1999 na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru pridobila naziv profesorica slovenskega jezika in književnosti ter nemškega jezika in književnosti. V Pokrajinskem arhivu Maribor se je zaposlila leta 2003. Leta 2006 je prevzela skrb za starejše arhivsko gradivo, ki je nastalo pred letom 1850, vodi pa tudi učne ure za učence, dijake, študente in druge zainteresirane skupine. Leta 2015 je pridobila naziv arhivska svetovalka. V svojih raziskavah se posveča predvsem arhivski pedagogiki, urbarjem, novoveškimi zemljiškimi gosposkam in zgodovini zdravstva.

General Giuseppe Amico – nepriznani italijanski pravičnik med narodi? (General Giuseppe Amico – nepriznati talijanski »pravednik među narodima«?)

Dr. Anna Maria Gruenfelder

13. septembra 1943, le pet dni po brezpogojni kapitulaciji Italije, je odred SS v Dubrovniku kot izdajalca ustrelil poveljnika italijanskega 6. korpusa. Italijanski odhod iz sil osi je plačal s svojim življenjem.

Menahem Shelah, dubrovniški Jud, eden tistih, ki so v času preganjanja Judov od maja 1941 do avgusta 1943 preživel po zaslugi generala Amica, je prepričan, da je bil general Amico ne samo žrtev nesmiselnega maščevanja Nemcev nad pripadniki italijanske vojske po kapitulaciji Italije, ki ga je general Alexander Löhr odredil ne glede na to, da je bilo ponižujoče ravnanje z razoroženimi italijanskimi vojaki v popolnem nasprotju s tedaj veljavnimi načeli mednarodnega vojnega prava, temveč tudi zaradi svojega prizadevanja za zaščito dubrovniških Judov. Nemci so namreč surovo obračunali tudi z drugimi italijanskimi generali, a vseh niso ustrelili.

Je general Amico eden izmed doslej še nepriznanih italijanskih pravičnikov med narodi? Nemški vojni dnevniki in arhivsko gradivo o ustaško-nemškem vojskovanju v Dalmaciji, ki ga hrani hrvaški državni arhiv v Zagrebu, ne kažejo nadpovprečne vojne aktivnosti generala Amica, na osnovi katere bi ga lahko posebej prepoznali kot prijatelja in zaščitnika preganjanih Judov. Nemci so ga obtožili zato, ker je jasno zavrnil predajo orožja in ustavitev upora proti nemški okupaciji, še zlasti pa zato, ker je zavrnil vstop v nemško vojsko; z obojim so Nemci upravičevali svoje brutalno ravnanje z razoroženimi Italijani.

Je Menahem Shelah torej precenil zasluge generala Amica pri rešitvi dubrovniških Judov? Kot italijanski general, ki je italijanski politični antagonizem zastopal enako tako do Nemcev kot do Hrvatov, je izkoriščal svoja pooblastila in izpolnjeval program italijanske vojske, po katerem so Jude reševali pred deportacijami in izročitvijo Nemcem. Glede na to si general Amico zasluži mesto med tistimi italijanskimi generali, ki po mnenju zgodovinarke Marine Cattaruzzo predstavljajo »svetlo točko v ne tako slavni zgodovini italijanske vojske med drugo svetovno vojno«.

Dr. Anna Maria Gruenfelder je bila kot doktorica zgodovine, umetnostne zgodovine in katoliške teologije promovirana leta 1974. Specializirala se je za področja splošne zgodovine zgodnjega novega veka, še zlasti cerkvene zgodovine. Deluje na znanstvenem in humanitarnem področju ter je zunanja sodelavka in kolumnistka pri mnogih avstrijskih, hrvaških, bosanskih in slovenskih časopisih, med drugim pri dnevniku Večer in hrvaškem spletnem portalu autograf.hr. Raziskovalno sodeluje z Dokumentacijskim arhivom avstrijskega odpora (DÖW) na Dunaju, Inštitutom za vzhodna in jugovzhodna evropska raziskovanja (SOF) v Regensburgu, Zvezo judovskih občin Srbije in Centrom judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor, kot predavateljica pa nastopa na različnih strokovnih srečanjih in posvetovanjih. Za svoje strokovno delo je bila že večkrat nagrajena; za nekatera besedila, na primer o judovstvu po holokavstu ali o prisilnem delu Judov, je prejela nagrade Zveze judovskih občin Jugoslavije, pozneje pa tudi Zveze judovskih občin Srbije.

Katoliška cerkev v NDH in holokavst (Katoliška crkva u NDH i holokaust)

Prof. dr. Ivo Goldstein

Katoliška cerkev na Hrvaškem je le del svetovne Katoliške cerkve. Skupno politiko, ki jo snuje in izvaja papež v Rimu, morajo nujno izvajati vsi verski poglavarji, nadškofi in škofi po vsem svetu.

Načela vatikanske mednarodne politike je pred drugo svetovno vojno zasnoval papež Pij XI.: nacizem in fašistični totalitarizem sta zablodi, napaki in nevarnosti, vendar je glavni, smrtni sovražnik vere in Cerkve brezbožni totalitarizem.

Ko je bila aprila 1941 ustanovljena NDH, je zagrebški nadškof Alojzij Stepinac v imenu Katoliške cerkve hitro javno izrazil zadovoljstvo in podporo njeni vzpostavitvi.

Celotna Cerkev je vedno verjela, da sta hrvaška nacionalna ideja in katoliška verska ideja tesno povezani ter da se njuni cilji vzajemno dopolnjujejo in prepletajo. Iz tega izhaja tudi stališče, da sta tesno in nerazdružljivo povezana tudi hrvaški narod in Katoliška cerkev kot organizacija. Ko je bila kot nacionalna država hrvaškega naroda ustanovljena NDH, je Cerkev ocenila, da je bil tako izpolnjen eden od pomembnih nacionalnih ciljev, s tem pa so se izpolnile tudi nekatere želje Cerkve. Poleg tega so ustaške oblasti razglasile, da je NDH katoliška država. Nekateri duhovniki so bili že prej aktivni pristaši ustaškega gibanja, nekateri drugi pa so to postali leta 1941.

Po drugi strani je nadškof Stepinac najprej v razgovorih in pismih ustaškim uradnikom, nato pa še v javnih pridigah negodoval in protestiral proti ustaški politiki nasilja in rasne nestrpnosti. Z osebnim posredovanjem in včasih tudi s pomočjo predstavnikov Svete stolice mu je pogosto uspelo rešiti preganjane posameznike in skupine.

Hkrati je Stepinac ostal dosleden v svojem radikalnem protikomunizmu in hrvaški nacionalni usmerjenosti. Čeprav je obsojal ustaški režim, se od NDH kot države ni distanciral. Partizane, ki so jih vodili komunisti, je imel za »antikriste« in glavne sovražnike, do očitnih zločinov oblasti NDH pa je bil včasih nedopustno strpen.

Prof. dr. Ivo Goldstein je redni profesor na oddelku za zgodovino na filozofski fakulteti Univerze v Zagrebu. Je eden najplodnejših hrvaških zgodovinarjev svoje generacije in eden najbolj vsestranskih raziskovalcev na področju družbenih in humanističnih znanostih. Njegov izjemno bogat opus obsega več kot devetdeset knjig in več kot dvesto znanstvenih in strokovnih prispevkov, objavljenih tako v domačih kot tudi v tujih strokovnih publikacijah. Kot predavatelj redno sodeluje na različnih strokovnih srečanjih in simpozijih, predaval pa je tudi na številnih fakultetah, na primer v Budimpešti, Regensburgu, Londonu, Amsterdamu, New Yorku in drugje. V zadnjih desetletjih se intenzivneje posveča proučevanju različnih vidikov hrvaške zgodovine 20. stoletja, poseben poudarek pri svojem znanstveno-raziskovalnem delu pa namenja zgodovini mesta Zagreb in zgodovini Judov na Hrvaškem. V letih od 2005 do 2012 je bil predsednik judovske verske skupnosti Bet Israel na Hrvaškem, prav tako je bil član hrvaške nacionalne delegacije pri Mednarodni zvezi za spomin na holokavst (IHRA). Za svoje znanstveno delo je bil odlikovan s hrvaškim državnim odlikovanjem red Danice hrvatske s podobo Ruđerja Boškovića.

Judovski otroci na begu: spomini Josefa Indiga (Jüdische Kinder auf der Flucht. Erinnerungen Josef Indigs)

Dr. Klaus Voigt

Od julija 1941 je približno 43 judovskih otrok skupaj z mladim hrvaškim sionistom Josefom Indigom približno eno leto preživel v lovskem dvorcu Lesno Brdo nedaleč od Ljubljane, na območju, ki so ga zasedli Italijani. Otroci, ki so bili pretežno iz Berlina, Frankfurta, Leipziga in Dunaja, so se pred nacionalsocialističnim preganjanjem zatekli najprej v Zagreb, po nemški zasedbi Hrvaške in vzpostavitvi ustaškega režima pa so prišli v Slovenijo. Ko se je razplamtela partizanska vojna, je bivanje v lovskem dvorcu postalo prenevarno. Otroke so nato prepeljali v Nonantolo pri Modeni, kjer so našli zatočišče v Villi Emma, po nemški zasedbi Italije septembra 1943 pa so bili prisiljeni znova bežati. Želeli so v Švico; tja so prispeli potem, ko so ponoči prečkali mejno reko Tresa. Po koncu vojne je večina otrok skupaj z Indigom odšla v Palestino.

Že jeseni 1945, kmalu po naselitvi v kibucu Gat, je Indig napisal svoje spomine na beg z otroki. Spomini se začnejo v Zagrebu in se končajo s prihodom v Švico. Zaradi časovne bližine dogodkov, povezanih z begom, imajo ti spomini kot zgodovinski vir izjemno veliko vrednost. Rokopis, ki v nemškem jeziku obsega več kot štiristo tipkanih strani, je Indig na hitro napisal v le nekaj tednih in v najboljšem primeru ga lahko označimo kot osnutek. Šele leta 1983 je Indig spomine uredil in jih v zelo skrajšani verziji izdal v hebrejskem prevodu z naslovom *Yaldei Villa Emma* (Otroci Ville Emma). Druga, na izvirnem rokopisu iz leta 1945 zasnovana in nekoliko manj skrajšana nemška verzija je izšla leta 2006 z naslovom *Joškos Kinder. Flucht und Alija durch Europa. 1940–1943. Josef Indigs Bericht*. Zdaj je pred nami pravkar izdan slovenski prevod, ki ga bomo tudi podrobneje predstavili.

Dr. Klaus Voigt je zgodovinar, doktoriral je na Freien Universität Berlin. Že vrsto let se posveča raziskovanju vprašanja izgnanstva v Franciji in Italiji. Kot gostujoči profesor je večkrat sodeloval na univerzah v Bologni, Trientu in Parizu in na evropskem visokošolskem inštitutu v Firencah. Živi v Berlinu in deluje kot svobodni zgodovinar, sodeluje tudi s tamkajšnjo tehniško univerzo (Technische Universität Berlin).

Učenje o holokavstu za današnji čas

Leonida Babič, Gordana Rubelj, Marjetka Berlič

Holokavst, najbolj množičen genocid v zgodovini človeštva, ki se ga spominjamo 27. januarja, ob obletnici osvoboditve zloglasnega nacističnega taborišča Auschwitz, si zaradi različnih oblik diskriminacije, antisemitizma, rasizma in ksenofobije, ki so danes vse pogostejše, zasluži posebno mesto v osnovnošolskem izobraževanju. Zdi se nam smiselno, da današnji mladi generaciji ob dnevu spomina na holokavst, ki je zanje časovno res precej oddaljen, tematiko približamo.

Mednarodni dan spomina na žrtve holokavsta šole že vrsto let obeležujemo s sodelovanjem v projektu »Šoa – spominjajmo se«, ki ga organizira Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor. Začetki sodelovanja segajo v leto 2011 in vsako leto se vanj z različnimi prireditvami vključuje vse več organizatorjev iz različnih krajev Slovenije. Šole ob tej priložnosti gostimo razstave, organiziramo predavanja, ogledе filmov in tematske učne ure o tej mračni zgodovini človeštva, ki svari pred nevarnostjo širjenja sovraštva, nestrpnosti in predsodkov ter opozarja na genocide sodobnega sveta in spoštovanje osnovnih človekovih pravic, kar je zapisano v učnih ciljih različnih predmetov.

Vloga nas učiteljev je v tem primeru zelo pomembna. Otroke vzgajamo v spoštovanju osnovne človekove pravice do življenja in dostojanstva. Prav je, da se mladi zavedajo, da so v teh primerih prav oni lahko največja žrtev takih dejanj in da je zato spomin in opomin na taka kruta dejanja v človeški zgodovini še kako potreben. Učenje o holokavstu ni samo učenje o pošastnih načrtih in izvedbi nacističnega stroja, je predvsem učenje za življenje tukaj in zdaj.

Osnovna šola Starše se je projektu »Šoa – spominjajmo se« pridružila leta 2015 s postavitvijo razstave o holokavstu. Leto kasneje smo v šolski knjižnici gostili razstavo *Anini mariborski vrstniki*, po kateri so, kot običajno, vodili učenci. Ogledali so si jo vsi razredi šole. Po ogledu so mlajši učenci prebrali slikanico z naslovom *Tudi drevesa jokajo*, ki so jo ilustrirali. Starejši učenci so po prebranem odlomku iz *Dnevnika Ane Frank* napisali pismo Ani, se pogovarjali o kršenju človekovih pravic ali izdelali maketo Anine hiše. Vsakoletne razstave spodbujajo učence k branju knjig s temo holokavsta.

Od leta 2011 na Osnovni šoli Pesnica obeležujemo 27. januar s sodelovanjem v projektu »Šoa – spominjajmo se«. V vseh teh letih smo gostili številne razstave in predavatelje in pripravili tematske učne ure. Pomembno se nam zdi, da holokavst predstavimo tudi najmlajšim, zato smo zanje pripravili tematske učne ure. Pri tem smo uporabili dve knjigi, in sicer *Tommy* in *Hanin kovček*. Otrokom je to tematiko najbolje približati z zgodbami posameznikov z imeni in priimki, saj se lahko tako najlaže vživijo v zgodbo in jo čustveno doživljajo.

Tudi na Osnovni šoli Draga Kobala v Mariboru sodelujemo v projektu »Šoa – spominjajmo se« že od leta 2011. Tako obeležujemo 27. januar in ga povezujemo medpredmetno ali kot del drugih šolskih projektov. Prav tako je tudi del kulturnega dneva v 9. razredu. Vsako leto gostimo razstavo ali prikažemo film in pripravimo delavnice s to temo. Lansko leto smo gostili razstavo *Kamnite solze* s spremljajočimi pedagoškimi delavnicami. Pred tem smo prikazali dokumentarni film o Klari Kukovec, prvi mariborski zdravnici.

Prizadevanje za boljše poznavanje zgodovine in ohranjanje spomina na žrtve holokavsta je dolžnost vseh nas in hkrati zagotovilo za boljši jutri. Da ne bi bilo nikoli pozabljeno, predvsem pa – da se ne bi nikoli in nikjer več ponovilo. In tu imamo učitelji in vzgojitelji pomembno vlogo.

Leonida Babič, profesorica zgodovine, že dve desetletji vodi šolsko knjižnico OŠ Starše, poučuje zgodovino in dela z nadarjenimi učenci. Sodeluje v različnih projektih za spodbujanje branja, kot so *Bralna značka*, *Noč knjige* in *Medgeneracijsko branje*, v Sloveniji pa koordinira mednarodni projekt *Branje ne pozna meja / Čitanje ne poznaje granica*. Na domači šoli vodi projekte, posvečene kulturni dediščini in učenju o holokavstu. Je mentorica učencem pri pripravi referatov in raziskovalnih nalog s področja zgodovine in etnologije, ki jih učenci predstavljajo na srečanjih in zborovanjih mladih raziskovalcev izven šole. Prav tako je mentorica učencem, ki sodelujejo na tekmovanjih iz znanja zgodovine in geografije.

Gordana Rubelj, profesorica zgodovine in geografije, že slabi dve desetletji poučuje na OŠ Pesnica in v okviru šolskih obogatitvenih dejavnosti dela z nadarjenimi učenci. Na šoli koordinira in vodi projekte, posvečene kulturni dediščini. Tako je v sodelovanju z Muzejem narodne osvoboditve Maribor koordinirala projekt *Prevzeli smo muzej*, bila pa je tudi mentorica in soavtorica razstave *Podobe našega kraja – Pesnica skozi čas*. Učenci pod njenim mentorstvom pripravljajo referate, ki jih predstavljajo na srečanjih in zborovanjih mladih raziskovalcev izven šole, in sodelujejo na tekmovanjih iz znanja zgodovine in geografije. Leta 2015 se je udeležila izobraževalnega seminarja v Yad Vashemu v Jeruzalemu, že vrsto let pa na šoli pripravlja in vodi aktivnosti za ohranjanje spomina na žrtve holokavsta.

Marjetka Berlič, učiteljica na OŠ Draga Kobala v Mariboru, že več kot tri desetletja poučuje zgodovino. Je vodja šolskih projektov, posvečenih kulturni dediščini in holokavstu, ter avtorica in soavtorica številnih šolskih in izvenšolskih razstav ter scenarijev za prireditve. Kot strokovna sodelavka je sodelovala pri nastanku različnih dokumentarnih oddaj, bila je koscenaristka filma o Klari Kukovec, zadnji dve leti pa je tudi mentorica nagrajenim učencem na vseslovenskem festivalu narečij *Vsaka vas ima svoj glas*. Leta 2015 se je udeležila izobraževalnega seminarja v Yad Vashemu v Jeruzalemu, na različnih strokovnih srečanjih, tudi v tujini, pa je sodelovala tako s predstavitvami primerov dobrih praks pri ohranjanju kulturne dediščine in zgodovinskega spomina ter učenju o njunem pomenu kakor tudi s predstavitvami sodelovanja osnovne šole s kulturnimi ustanovami.

PROGRAM MEDNARODNEGA ZNANSTVENEGA SREČANJA

VSAKO LETO ENO IME: ELIZABETA SAVICA ROŽANC HORVATH
Mednarodno znanstveno srečanje

Univerzitetna knjižnica Maribor, Glazerjeva dvorana, 26. januar 2018

- 9.00 Odprtje znanstvenega srečanja**
Boris Hajdinjak, direktor CJKD Sinagoga Maribor, in dr. Zdenka Petermanec, ravnateljica Univerzitetne knjižnice Maribor
- 9.10–9.20 Pozdravni nagovor gosta znanstvenega srečanja**
Saša Pelko, podžupan Mestne občine Maribor
- 9.20–9.40 Judovski študentje s Poljske na ljubljanski univerzi v tridesetih letih 20. stoletja**
Roman Mirnik, Prva gimnazija Maribor
- 9.40–10.00 Ljubljana v času okupacije (1941–1945)**
dr. Blaž Vurnik, MGML, Mestni muzej Ljubljana
- 10.00–10.30 Holokavst v Ljubljani ali zakaj je Savica Rožanc rešila Mažija**
Tomaž Zajc, Ljubljana, in Boris Hajdinjak, CJKD Sinagoga Maribor
- 10.30–10.50 Evgen Bolaffio – neformalni vodja ljubljanskih Judov med drugo svetovno vojno**
dr. Renato Podbersič, Študijski center za narodno spravo, Ljubljana
- 10.50–11.20 Odmor**
- 11.20–11.40 Mariborska zdravnica judovskega porekla kot begunka v okupirani Ljubljani**
Mojca Horvat, Pokrajinski arhiv Maribor
- 11.40–12.00 General Giuseppe Amico – nepriznani talijanski »Pravednik medu narodima«?**
(General Giuseppe Amico – nepriznani italijanski pravičnik med narodi?)
dr. Anna Maria Gruenfelder, Zagreb
- 12.00–12.20 Katoliška crkva u NDH i holokaust (Katoliška cerkev v NDH in holokavst)**
prof. dr. Ivo Goldstein, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- 12.20–12.40 Odmor**
- 12.40–13.10 Jüdische Kinder auf der Flucht. Die Erinnerungen Josef Indigs (Judovski otroci na begu: spomini Josefa Indiga)**
dr. Klaus Voigt, Technische Universität Berlin
- 13.10–13.55 Učenje o holokavstu za današnji čas**
Leonida Babič, OŠ Starše, Gordana Rubelj, OŠ Pesnica, in Marjetka Berlič, OŠ Draga Kobala Maribor
- 13.55 Zaključek srečanja**

Organizator mednarodnega znanstvenega srečanja je **Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor**.

Srečanje organiziramo v sodelovanju z **Univerzitetno knjižnico Maribor** v sklopu projekta *Šoa – spominjajmo se 2018*.

Častni pokrovitelj projekta Šoa – spominjajmo se 2018 je minister za kulturo Republike Slovenije **Anton Peršak**.

Organizacijo znanstvenega srečanja so podprli **Mestna občina Maribor, ZRC SAZU, Mini teater in Judovski kulturni center Ljubljana**.

POVZETKE PREDAVANJ UREDILA

Marjetka Bedrač

AVTORJI PRISPEVKOV

Leonida Babič, Marjetka Berlič, Ivo Goldstein, Anna Maria Gruenfelder, Boris Hajdinjak, Mojca Horvat, Roman Mirnik, Renato Podbersič, Gordana Rubelj, Klaus Voigt, Blaž Vurnik, Tomaž Zajc

JEZIKOVNI PREGLED

Darja Gabrovšek Homšak

IZDAL

Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor, zanj direktor Boris Hajdinjak

© 2018, vse avtorske pravice pridržane
Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.

Šoa – spominjajmo se 2018